מועדים לשיחה; קריאות חדשות בחגי ישראל — סוכות לזמננו

רעיונותיו של חג הסוכות מדברים אלינו, בני הזמן הזה, ביתר עוז מאלו של כל חג אחר. מגילת קהלת נראית כמעט כאילו נכתבה במאה העשרים ואחת. לפנינו המצליחן בהתגלמותו, האיש שהשיג הכול – בתים, מכוניות, בגדים, נשים מעריצות, קנאתם של כל הגברים – ומיצה את כל שיש לעולם הזה להציע, החל בתענוגות, עבור ברכוש ובעוצמה וכלה בחוכמה, ועדיין, כשהוא בוחן את מכלול חייו, כל שיש לו לומר הוא "הבל הבלים הכול הבל".

הקושי של קהלת למצוא משמעות נוגע ישירות להתבוססותו ב"אני" וב"לי": "הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי, בָּנִיתִי לִי בָּתִּים, נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים". ככל שהוא רודף אחר חשקיו כן מתרוקנים חייו. זו ביקורת חריפה על חברת הצריכה שאלילה הוא העצמי, סמלילה הוא הסֶלפי, והקוד המוסרי שלה הוא "מה שעושה לך את זה". זו החברה שצברה עושר חסר תקדים, שמציעה לאנשים אפשרויות בחירה רבות מכפי שיוכלו לבחון, ובכל זאת חווה גאות חסרת תקדים בצריכת הסמים והאלכוהול, בהפרעות האכילה, בעקה ובתסמונותיה, בדיכאונות, בניסיונות התאבדות ובהתאבדויות. חברה של תיירים, להבדיל מעולי רגל, אינה חברה המסוגלת לחולל בבניה את ההרגשה שחייהם ראויים לשמם. מכל הדברים שבני אדם בחרו לסגוד להם, העצמי הוא הפחות משתלם מבחינה רגשית. תרבות של נרקיסיזם מולידה עד מהרה בדידות וייאוש.

קהלת היה גם, כמובן, קוסמופוליט: אדם שמרגיש בבית בכל מקום – ועל כן אינו מרגיש בבית בשום מקום. זהו האיש שהיו לו שבע מאות נשים ושלוש מאות פילגשים, וכל שהיה לו לומר לסיכום הוא "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה" (ז, כו). הקורא פסוק זה בתוך הקשר חייו של שלמה יבין שהבעיה בעיניו אינה "האישה" אלא ה"אני".

בסופו של דבר, קהלת מוצא משמעות בדברים פשוטים. מתוקה שנת העובד. ראה חיים עם האישה אשר אהבת. אכול, שתה והתבשם מזיו החמה. זוהי בעצם משמעותו של חג הסוכות כמכלול. סוכות הוא חגם של הדברים הפשוטים. בלוח השנה היהודי, זהו הזמן שהאדם קרוב בו יותר מתמיד לטבע. הוא יושב בבקתה שעלים הם גגה, אוחז בידיו פירות ועלים לא מעובדים מצמחי הדקל, האתרוג, ההדס והערבה. הוא משתחרר לזמן מה מהתענוגות המתוחכמים של העיר ומהמוצרים המעובדים של העידן הטכנולוגי, ושב לחוות משהו מן התום שהיה לנו בקטנותנו, כשהעולם עוד קרן לנו בקסמיו.

כוחו של סוכות בכך שהוא מחזיר אותנו אל היסודיים שבשורשי הווייתנו. אינכם צריכים לגור בארמון כדי להיות מוקפים בעניני הכבוד. אינכם צריכים להיות עשירים כדי לרכוש לעצמכם את אותם עלים ופרי עצמם שגם מיליארדרים קונים כדי לעבוד את ה'. אתם דרים בסוכה, מזמינים אליה אורחים לסעוד איתכם, ומגלים שאורחיכם הם, לא פחות ולא יותר, אבות האומה ורעיותיהם. בחג הזה, בקתה נידפת מתגלה כיפה מבתי מידות, משום שבה אין הבדל בין העשיר שבעשירים לאביון שבאביונים. כולנו זרים על פני האדמה, דיירי עראי בעולם הקבע של אלוהים. וגם אם אין אנו מן המסוגלים לתענוגות, וגם אם לא מצאנו אושר בחיינו, את השמחה יכולים כולנו להרגיש.

סוכות הוא הזמן שאנו שואלים בו את הנוקבת בשאלות: מה הופך חיים לראויים. עתה זה התפללנו, בראש השנה וביום כיפור, להיכתב בספר החיים, והינה בא קהלת ומאלץ אותנו לזכור כמה קצרים החיים הללו וכמה

פגיעים. "לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבֵא לְבַב חָכְמָה" (תהלים צ, יב): אם ילמד אותנו ה' לספור את ימינו, תיכנס בנו חוכמת הלב. יותר מכפי שחשוב כמה שנים נחיה, חשוב באיזו עוצמה אנו מרגישים שהחיים הם מתנה ושאת תמורתה אנו משלמים על ידי נתינה לזולת. השמחה, נושאו הגדול של החג הזה, היא מה שאנו מרגישים כאשר אנו יודעים שזכות היא לנו לחיות, לנשום את יופיו המשכר של הרגע בהדרו השופע של הטבע, את רבגוניותם הססגונית של החיים, את ההתחברות עם כל אחינו להיסטוריה ולתקווה.

והמפואר מכול: היות סוכות חגו של חוסר הוודאות. אנו מבטאים בו את הכרתנו המלאה כי אין חיים שאין בהם סיכון, אך גם מביטים אל העתיד בלי מורא, כי אנו יודעים שאיננו צועדים אליו לבד. ה' איתנו, בגשמיו המברכים את האדמה, באהבתו שברא בה את העולם ואותנו, ובעוצמת הרוח שאפשרה לעם קטן וחלש להאריך ימים מכל האימפריות הגדולות שמשלו בעולם. סוכות מזכיר לנו שכבוד ה' שכן במשכן הקטן והנייד שמשה ובני ישראל בנו במדבר, עוד ביתר שאת מכפי ששכן במקדש שלמה על כל תפארתו. מקדש יכול ליהרס. אבל סוכה, אם נשברה, תיבנה שוב כבר מחר. ודאות, ביטחון גמור, אי אפשר להשיג באורח פיזי, אבל אפשר להגיע אליה באופן תודעתי, פסיכולוגי, רוחני. דרושים רק העוז והנכונות לשבת בצל כנפיו המגוננות של אלוהים.

הסוכה נעשתה לאורך השנים סמל לא רק לארבעים השנים במדבר, אלא גם למאות שנים של גלות ופיזור. בימי הביניים לבדם גורשו היהודים בתוך כמאתיים שנה מאנגליה ב־1290, מצרפת כמה פעמים (1182, 1322, 1394), מווינה ב־1421, מקֶלן ב־1424, ממילאנו ב־1489, וטראומטי מכולם – מספרד ב־1492. בשנות השמונים של המאה התשע־עשרה היה גל פוגרומים במזרח אירופה שהניס מיליוני יהודים מערבה, והגירה זו נמשכת עד היום. ההיסטוריה היהודית נראית כהמשך ארוך־כאורך־הגלות לרשימת ויסעו־ויחנו־ויסעו־ויחנו שבפרשת מסעֵי בחומש במדבר. פעמים רבות מדי מה שנדמָה לבית התגלה כסוכת עראי. רוב משך תולדותיהם, גם ביושבם בארץ ישראל, ידעו היהודים את נחת זרועה של האי־ודאות.

אך היהדות, מתוך חיבורה הבלתי צפוי לדברים בלתי צפויים וחתירתה להציל את התקווה מן הטרגדיה, הכריזה על חג האי־ודאות הזה כ"זמן שמחתנו". כי הסוכה, סמלה המובהק של הפגיעוּת, מתגלה כגילומה של האמונה, אמונתו של עם שיצא לפני ארבעת אלפים שנה למסע עמוס סיכונים לאורך מדבריות שבמרחב ושבזמן, ושכינת ה' מִקְלָטוֹ היחיד. ביושבי בסוכה תחת חופת העלים אני מרבה לחשוב על אבותיי ועל נדודיהם ברחבי אירופה בחיפוש אחר מקום מבטחים, ומתוך כך אני מתחיל להבין מדוע האמונה הייתה ביתם היחיד. היא הייתה שברירית, חשופה עד להקפיא לסערות השנאה והדעה הקדומה. אך היא התגלתה כחזקה ממעצמות־על, והאריכה ימים אחרי כולן.

לקראת סוף ספרו הגדול תולדות היהודים כותב פול ג'ונסון:

היהודים לא היו רק חדשנים. הם היו גם גילומים חיים של המצב האנושי. דומה היה כי הם מייצגים בצורה מוגברת ומחודדת את כל הדילמות שאין לאדם מנוס מהן... היהודים היו סמל לאנושות הפגיעה, חסרת הבית; שכן, האין כל העולם כולו רק מחנה מעבר עראי?

מילים אלו קולעות לליבו של סוכות. לדעת שהחיים מלאים סכנות ובכל זאת לאשר אותם, להרגיש את מלוא האי־ודאות שבמצבו של האדם ובכל זאת לשמוח: בעיניי זוהי תמצית האמונה. היהדות אינה אשליה מנחמת, כאילו הכול כשורה בעולמנו הקודר. היהדות היא העוז לחגוג בלב האי־ודאות ולשמוח גם בצילו החולף של המשכן, הסמל היהודי לבית.